Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan

VITA

Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol

Yayına Hazırlayanlar

Metin Alparslan
Meltem Doğan-Alparslan
Hasan Peker

ege YAYINLARI

Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan

VITA

Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol

(Ayrıbasım / Offprint)

Hazırlayanlar / Editors

Metin Alparslan Meltem Doğan-Alparslan Hasan Peker

ege YAYINLARI

Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan
VITA
Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol

ISBN: 978-975-807-161-6

Hazırlayanlar / Editors
Metin Alparslan
Meltem Doğan-Alparslan
Hasan Peker

Baskı / Printed by
Graphis Matbaa

Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution
Zero Prod. Ltd.
Aslan Yatağı Sokak, Sedef Palas No: 19/2 Cihangir
34433 İstanbul - Turkey
Tel: +90 (212) 244 7521 - 249 0520   Fax: +90 (212) 244 3209
e.mail: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com
www.egeyayinlari.com

İçindekiler

HİTİT DEVLET ANTLAŞMALARI VE HUQQANA ANTLAŞMASI İLE İLGİLİ BAZI NOTLAR*

Rukiye Akdoğan**

Çivi yazısı ile yazılmış devlet antlaşmaları, Hitit devletinin siyasal ilişkilerini göstermesi bakımından, en önemli tarihî belgeler arasında yer alır. Bu antlaşma metinlerinin yarıdan fazlasının Hitit arşivleri içinde bulunduğu gerçeği, Hitit siyasetinin ulaşmış olduğu seviyeyi göstermesi açısından oldukça önemlidir ve Hatti ülkesinden bu belgelerin yaklaşık olarak 35 kadarına sahibiz, diğer metinlerde bahsedilenler ise henüz elimize geçmemiştir (Beckman 1999: 1).

Hititler, yabancı ülkeleri dost ve düşman olanlar şeklinde ikiye ayırmakta idiler. Hitit yabancı politikasının amacı, uluslar arası dengelerin kendi lehinde gelişmesini sağlayarak, düşman ülkelerin sayısını azaltmaktı. Hitit kralları, bu ülkeleri ya vasal olarak kendilerine bağlamak ya da eşit bir müttefik olarak yanlarına çekmek sureti ile kendileri için zararsız hale getirmeye çalışmışlardır (Beckman 1999: 1).

Hitit devlet antlaşmaları, genellikle siyasî olayların yoğun olarak yaşandığı büyük imparatorluk dönemine aittir. Buna karşılık şimdiye kadar tespit edilen Hititlere ait en eski antlaşma, büyük kral ile Hitit devletine askeri hizmette bulunan Hapiru adamları arasında yapılmıştır.[1] Daha sonra sırasıyla, Telipinu ile Kizzuwatnalı Išputahšu arasında yapılan antlaşma, II. Zidanta ile Kizzuwatnalı Pilliya arasında yapılmış olan antlaşma ve bu antlaşmayı takiben, adı belli olmayan bir Hitit kralı'nın Kizzuwatnalı Paddatiššu ile imzaladığı antlaşma belgelenmektedir (Beckman 1999: 6'da Hitit antlaşmaları ile ilgili kronolojik sıralama, Telipinu ile Kizzuwatnalı Išputahšu arasında yapılan antlaşmadan başlamaktadır).

Şimdiye kadar elimize geçen en eski devlet antlaşması olarak ise, Lagašlı Eannatum ile Umma kent devleti arasında yapılan barış antlaşmasını görmekteyiz (yaklaşık M.Ö. 2400).[2] Devlet antlaşmaları, bu en eski antlaşmadan, Asur devletinin son on yılına kadar uzanan yaklaşık 1800 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadırlar (Korošec 1976: 120).

Pek çok Hitit antlaşması, Hititler tarafından da kullanılan, devrin diplomatik dili Akadca ile düzenlenmiştir. Genel bir kural olarak Anadolu sınırları içinde bulunan diplomatik taraflar, antlaşmaları Hititçe yazarken, Suriye ve ötesinde bulunan ülkeler Akadca yazmışlardır (Beckman 1999: 1). Her iki dilde de bu belgeler, "antlaşma ve yemin" anlamına gelen bir sözcük çifti ile (H. *išḫiul ve lingai-*, Akk. *rikiltu* / *rikištu* / *riksu ve māmītu*) anılmaktadır. Vasal antlaşmalar, Hitit kralı için *rikiltu* (antlaşma), vasal için de *māmītu* (yemin) anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda, görev ve sorumluluk sahibi çeşitli memurlara özel olarak verilen direktifler de *išḫiul*'dur (Süel 1985: 1). *išḫiul* ve *riksu*'nun karşılığı olarak, Romalılarda *lex* "antlaşma" kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz (Korošec 1931: 30).

Devlet antlaşmalarını, Hitit krallarının kendileri ile aynı seviyede olan krallar ile yaptıkları paritetik (eşitlik prensibine dayanan) antlaşmalar ve vasalleri ile yaptıkları antlaşmalar şeklinde ikiye ayırabiliriz. Eşitlik prensibine dayanan antlaşmalar grubunun en güzel örneğini, III. Hattušili ve II. Ramses arasında yapılan antlaşmada görmekteyiz. Bunun yanında Hitit Devletinin, uluslararası hukuka uygun antlaşmalar

---

* "Yeni Fragmanların Işığı Altında Hukkana (Huqqana) Antlaşması", Ankara (2005) adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

** Dr. Rukiye Akdoğan, Hititolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara / TÜRKİYE.

1 Bkz. Schuler 1964: 42. Hapiru için bkz. CAD Vol. 6 s. 84 vd.; AHw I, s. 322a. Hapiru'nun Sumerce okunuşu SA.GAZ'dır, krş. Otten 1957: 216 vd. Oettinger 1976: 76 vd.'da, askeri yeminlerin lânet formülü içerdiklerini belirterek antlaşmalardaki lânet formüllerine de değinmiştir; Hapiru adamlarının yer aldığı (KUB 36.106) metin hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir: "H. Otten (ZA 52, 1957 , s. 216-223), söz konusu metni, duktus ve yazıdan dolayı, şimdiye kadar herkes tarafından kabul edilen, M.Ö. 1500 yılından önceye Eski Hitit dönemine tarihlemiştir".

2 Schuler 1965: 455. Korošec 1976: 120'de, bu tarihi "yaklaşık M.Ö. 2470" olarak vermiştir.

yaptığı bilinmektedir: Šuppiluliuma ve Muwatalli'nin Mısır ile yaptıkları, III. Hattušili'nin Babil ile yaptığı (KBo 1.10) ve Šuppiluliuma'nın Hurri ile yaptığı (Šuppiluliuma-Šattiwaza antlaşması CTH 51, KBo 1.1) antlaşmalar (Korošec 1931: 5). G. Beckman, bu antlaşmaların arasına ismi bilinmeyen bir Hatti kralı ile Kizzuwatnalı Paddatiššu arasında yapılan antlaşmayı da dahil etmiştir ve bunlardan sadece Paddatiššu ile Ramses antlaşmalarının korunmuş olduklarına değinmiştir (Beckman 1999: 4).

Eşitlik prensibine dayanan antlaşmalarda taraflardan herhangi biri, diğeri üzerinde söz sahibi değildir ve her ikisinin özgür iradesi sonucu ortaya çıkan antlaşma söz konusudur. Örn., Hattušili ve Ramses arasındaki antlaşmada, her iki ülke arasında, iyi bir barış ve kardeşliğin kurulduğu belirtildikten sonra, karşılıklı savunma ve karşılıklı kaçakların teslim edilmesi gibi konularda anlaşmış olduklarını görüyoruz (Hattušili-Ramses antlaşması ile ilgili olarak, Sürenhagen 1985: 65-88 ile Dinçol 1988: 41-44 arasına bakılabilir).

Hitit kralları merkezden uzakta bulunan eyaletlerin yönetimini, kendilerine ve Hatti ülkesine karşı mutlak sadakat isteyerek güvenilir kişilere, özellikle de hanedan üyelerine verirlerdi (Korošec 1975: 18). Bu nedenledir ki Hatti ülkesinde karşılaşılan en yaygın antlaşma türü, vasal antlaşmalardır. Bu antlaşmalar, Hitit kralı tarafından hazırlanıp vasale sunulurdu. Hitit çıkarlarının üstün tutulduğu ve vasalin hiçbir etkisinin bulunmadığı antlaşmaya, vasal sadece antlaşmada belirtilen şartlara uyacağına dair yemin ederdi. F. Schachermeyr'e (Schachermeyr 1929: 180 vd.) göre Hitit devletine bağlı küçük krallara yönelik hazırlanan bu belgeler, esas itibari ile Hitit kralının tek taraflı isteklerini yansıtan bir "emirname" olarak anlaşılmalıdır.

Vasalin başlıca görevi, büyük kralı ve Hatti ülkesini korumaktır. Huqqana antlaşmasında (§ 2, 3, 4) olduğu gibi, Hitit kralına olan sadakat, Hatti ülkesine olan sadakatin önüne geçmiştir. Bununla birlikte, vergi ödeme, kaçakların iadesi, Hitit sarayına ziyaret gibi daha pek çok konuda, vasallerin tek taraflı olarak yükümlü kılındıkları anlaşılmaktadır. Vasal kral olarak atanan Hitit prensleri de, diğer vasaller gibi bir antlaşma ile Hitit kralının koruması altına alınmakta idi. Bu tarzda kaleme alınan en eski belge, I. Šuppiluliuma'nın oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna ülkesinin rahipliğine atadığı metindir (Schuler 1964: 41).

Öğelerinin sıralanışında farklılık gösteren bazı istisnalar olsa da, vasal antlaşmaların büyük bir bölümü aşağıdaki şemayı izlemektedir:

I. *Giriş:* Antlaşmayı hazırlayan Hitit kralının ismini, unvanını, daha sonra babasının ismini, bazen soy ağacını (Šaušga-muwa ve Kurunta antlaşmalarında olduğu gibi) ve kahraman lâkabını içerir. Bu kısımda vasalden bahsedilmez.

II. *Tarihsel Geçmişe Bakış:* Bu bölümde, Hatti ülkesi ya da kralı ile vasal ya da ona tahsis edilen ülke arasındaki önceki ilişkilerin seyrine değinilir.

III. *Antlaşma Şartları:* Bu şartlar, her antlaşma metninin yapılış amacı doğrultusunda farklılıklar gösterir. Fakat genellikle bütün vasallerin, vergi ödemek, topraklarına giren Hititli kaçakları iade etmek, bütün bağımsız yabancı diplomatik ilişkilerden vazgeçmek, büyük kralın istediği durumlarda askerî yardım sağlamak, Hitit sarayını ziyaret etmek gibi yükümlülükleri vardı. Ayrıca Hitit vasallerinin kendi aralarında savaşmaları yasaklanmıştı; sorunları bir hakem kararı ile halletmek için, Hitit kralına veya onun vekiline sunmaları gerekiyordu (örn. Targašnalli §§ 8-10), pek çok antlaşma metninde, vasal krallığın sınırlarının tespit edildiğini de görmekteyiz (örn. Kurunta §§ 2-4).[3]

IV. *Antlaşma Belgesinin Tapınağa Yerleştirilmesi ve Yüksek Sesle Okunması ile ilgili Şartlar* : Antlaşmanın yazılı olduğu metal tablet, tanrıların gözetimi altında, vasal ülkenin baş tanrısının tapınağında saklanıyor (örn. Šattiwaza "CTH 51" § 13) ve belirli aralıklarla vasalin huzurunda, yüksek sesle okunuyordu (örn. Alakšandu § 16) (Schuler 1964: 41).

V. *Şahit Tanrılar Listesi*: Her iki tarafın tanrılarının antlaşma şartlarına ve vasal tarafından yapılan yemine şahit olmak üzere çağrıldıkları, tanrılar listesini içeren bölümdür.

[3] Beckman 1999: 3. Beckman 1999: 2'de, vasale sunulan antlaşma metninin metal bir tablet (bazen gümüşten, fakat genellikle bronz ya da demirden) üzerine çivi yazısı ile hakkedildiğini belirtmektedir. Ünal 2002: 177'de, kıymetli madenlerden yapılmış diğer alet ve gereçler gibi, eskiçağlarda bu tür tabletlerin de sık sık çalındığına ve ikinci kez kullanıldığına değinmektedir.

VI. ***Lânet ve lütuf*** **:** Vasal antlaşmalarında, lânet ve lütuf ifadeleri sadece vasal için kullanılır. Antlaşmayı ihlâl etmesi durumunda, tanrılar, vasali tamamen mahvedecek, antlaşma maddelerine uyması durumunda ise tanrılardan ve majesteden iyilik görecektir.

V. Korošec,[4] çivi yazılı devlet antlaşmalarının gelişimini, üç ayrı periyodda imzalanmış karakteristik antlaşmalar ile özetlemiştir:

1- Üçüncü bin (M.Ö. 2400 ve 2150)

– Lagašlı Eannatum ile Umma kent devleti arasında yapılan ilk barış antlaşması (yaklaşık M.Ö. 2400).[5]
– Lagašlı Entemena ile Uruklu Lugal-kineš-dudu arasında yapılan ilk ortaklık ("kardeşlik") antlaşması,
– Akadlı Naram-Sin'in bir Elam prensiyle yaptığı ilk vasal antlaşması.

2- İkinci bin (M.Ö. 1800-1200 arası)

Antlaşmaların gelişiminde klasik dönem olarak adlandırılır. Babilli kâtipler standart bir şablon oluşturmaya başlamışlar ve antlaşma için *rikiltu* (= antlaşma) terimini kullanmışlardır. Antlaşma, taraflardan biri tarafından hazırlanıyor ve *māmītu* (= yemin) ile güvence altına alınıyordu. Bu dönemde imzalanan Hitit vasal antlaşmaları, karşılıklı korumaya dayanır.

3- Birinci bin (M.Ö. 823-670 arası)

Bu dönemde, Asur'da yapılan vasal antlaşmalarında sadece kralın elde edeceği kazanç göz önünde tutulurdu.

Devlet antlaşmalarında, büyük kralın tarafları şöyledir: Kral; kral ve sınırlı ölçüde bütün olarak halk (Šuppiluliuma'nın, Šattiwaza ile yaptığı antlaşmalar); halkın doğal temsilcisi olan büyükler ve yaşlılar (KUB 23.72, ismi korunmamış bir Hitit kralı ve Išuwa, Zuhma, … şehirleri arasında; esas antlaşma tarafı, tablet alt yazısına göre Pahhuwa ülkesidir; KUB 23.68, kral Arnuwanda ile Išmerika ülkesi arasındaki antlaşma; KUB 26.29+31.55, Ura şehri kralı ile onun hinterlandı arasındaki antlaşma) (Schuler 1965: 455 vd.).

Eşitlik prensibine dayanan antlaşmalar, antlaşmanın yenilenmesine gerek duyulmadığı sürece, sonsuza kadar yapılmış oluyordu. Vasaller ile yapılan antlaşmalarda ise, eğer vasale büyük kral tarafından antlaşma maddelerinde, herhangi bir ayrıcalık verilmediyse, o zaman antlaşmanın geçerliliği, vasalin ölümü ile –ama hiçbir zaman büyük kralın ölümü ile değil– sona ererdi (Korošec 1931: 106 vd.).

Huqqana Antlaşması

Hitit krallık tahtında en uzun kalan büyük kral I. Šuppiluliuma'nın askeri faaliyetini oğlu, II. Muršili tarafından düzenlenmiş "Šuppiluliuma'nın Kahramanlıkları" adlı metinlerden öğrenmekteyiz. Šuppiluliuma, krallık tahtına çıktığında uzun bir süre Anadolu'daki kargaşayı yatıştırmakla uğraştı. Yayılma siyasetini başlatabilmek için yapılması gerekli işlerin başında bu gelmekte idi. Bundan dolayı Anadolu'nun doğusundaki Hayaša ülkesi ile bir antlaşma yaptı.

Huqqana antlaşması adı ile anılan metin iki antlaşmayı içermektedir: İlki, I. Šuppiluliuma ile Huqqana arasında yapılan antlaşmadır, ikincisi de, daha önce (?) yapılan, bilinmeyen Hitit kralının (Carruba 1988: 72'de bu kralın III. Tuthalya olabileceğini ileri sürmektedir) Hayaša halkı ve Mariya ile yapmış olduğu antlaşmadır. Daha önceki yıllarda ise antlaşmaların, I. Šuppiluliuma ile Huqqana ve Hayaša halkı arasında yapıldığı kabul edilmekte idi (Friedrich 1930: 104; Neu 1979: 65). Her iki antlaşma metni, Hayaša ve Mariya adlarını içermesinden dolayı bir tablet üzerine kaydedilmiş olabilir. Burada olduğu gibi konu yönünden iki benzer metnin bir tablete kaydedilmesi, Boğazköy'den ele geçen başka belgelerde de görülmektedir: KUB 26.71, Anitta'nın (CTH 1), Ammuna'nın (CTH 18) ve I. Hattušili'nin (CTH 39, 6) askeri faaliyetini içeren bir metin, çift çizgi ile ayrılan 3 bölümde sunulmaktadır, yine KUB 7.1+KBo 3.8 (CTH 390) üç farklı, fakat konu açısından birbirine benzeyen ritüeller (Carruba 1988: 64 d.not 11).

Huqqana antlaşması, genel olarak, iç ve dış tehlikelere maruz kalan Hitit kralına karşı sadakatin belgelenmesi şeklinde nitelenebilir.

4 Korošec 1965: 503 vd.

5 Bkz. d.not 2.

Huqqana ile yapılan antlaşma, Hayaša ve Hatti'deki cinsel âdetlere değinmektedir. Antlaşmada, diğer antlaşmalara göre evlilik ile ilgili bazı hususlara daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bu özelliği ile de diğer antlaşmalardan ayrılmaktadır. § 29*'da bulunan şu cümle ile Hayaša'nın, Hatti ülkesinden kültür olarak daha aşağı seviyede olduğu ortaya çıkıyor: "*šu-me-en-za-an* KUR-*e dam-pu-u-pí ku-it*" (sizin ülkeniz cahil olduğu için). Antlaşmadan, saray kadınına bakmanın, onunla konuşmanın veya herhangi bir şekilde ilişkiye girmenin yasak olduğunu; III. Tuthalya zamanında, Mariya adlı birinin saray kadınına bakması yüzünden öldürüldüğünü öğrenmekteyiz.

Huqqana antlaşması ile ilgili önemli bazı noktaları şöyle belirtmek istiyoruz:

Aşağıda sunduğumuz transkripsiyon ve tercümeler A Nüshasına aittir[6] (KBo 5.3 + 5.12 + 19.43 + 19.43a + KUB 26.38 + 40.35).

Öy. I

1 [*U*]*M-MA* ^{D}UTU^{ŠI} ^{m}*Šu-up-pí-lu-li-u-ma* LUGAL KUR ^{URU}*Ḫa-ạt-tị*

2 *ka-a-ša tu-uk* ^{m}*Ḫu-uq-qa-na-a-an ap-pí-iz-zi-in* UR.SẠG$^{?}$-*an*

3 *ša-ra-a da-a-aḫ-ḫu-un nu-ut-ta* SIG$_5$-*in i̯-i̯ạ-nu-un*

4 *nu-ut-ták-kán* ^{URU}*Ḫa-at-tu-ši A-NA* LÚ^{MEŠ} ^{URU}*Ḫa-i̯a-ša-i̯a aš-šu-lị iš-tar-na*

5 *te-uk-uš-ša-nu-nu-un nu-ut-ta am-mẹ-ẹl* NIN-*I̯A AŠ-ŠUM* DAM^{UT-TIM} *AD-DIN*

Tercüme:

1 Hatti ülkesi kralı majeste Šuppiluliuma şöyle (der):

2 Bak, seni, Huqqana'yı, arkadaki kahramanı[?7]

3 yücelttim ve sana asalet ünvanı verdim[?8].

4 Seni Hattuša'da ve Hai̯ašalılar arasında iyilikle (dostça)

5 tanıttım[9] ve sana kız kardeşimi zevce olarak[10] verdim.

Açıklamalar:

Öy. I 1 : "Hatti ülkesi kralı majeste Šuppiluliuma şöyle (der):" Antlaşmanın yapıldığı zamanı göstermesi açısından 1. satır önemlidir: ^{m}*Šu-up-pí-lu-li-u-ma* LUGAL KUR ^{URU}*Ḫa-at-ti*. Šuppiluliuma henüz büyük kral değil, dolayısı ile hükümdarlığının erken dönemine ait bir antlaşma ile karşı karşıyayız (Neu 1979: 65).

Öy. I 2: Öy. I 2. satırda, Huqqana "*ap-pí-iz-zi-in* UR.SAG$^{?}$-*an*" olarak belirtilmektedir. Fakat Martino – Imparati (Martino – Imparati 2001: 359 vd.), bu satırdaki UR.SAG "kahraman" kelimesinin oldukça tahrip olmasından dolayı farklı şekillerde yorumlandığını ve baştaki *appizzi-* "sonuncu, adi, alçak" (Friedrich-Kammenhuber 1984: 186) sıfatı ile "kahraman" ifadesinin de dikkat çekici bir zıtlık oluşturduğunu, bu nedenle de UR.⌜GI$_7$⌝ yorumunun daha uygun olabileceğini; bunu da alaycı (tuhaf) bir tarz olarak nitelemektedir. G. Beckman (Beckman 1999: 27) da bu kısmı, yukarıdaki bu görüş doğrultusunda "a lowly dog" şeklinde tercüme etmektedir. J. Fredrich (Friedrich 1930: 137 vd.), tam olarak anlaşılamayan, *ap-pí-iz-zi-in* UR.SAG-*an*'ın, olasılıkla Huqqana'nın önceleri "basit bir er, fakat yetenekli bir kişi" ya da "aşağı tabakadan gelen yetenekli bir kişi" olduğunu belirtme amacı ile kullanılabileceğini açıklar. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde yaptığımız kollasyon çalışması, bu kısmın oldukça tahrip olmasından dolayı UR.SAG ya da UR.GI$_7$ yorumlarına bir açıklık getirmemizi ne yazık ki sağlayamamıştır.

Huqqana, Hayašalı olmayıp, Azzilidir (Klengel 1999: 154), metnimizde Öy. I 4'de görüldüğü gibi: *nu-ut-ták-kán* ^{URU}*Ḫa-at-tu-ši A-NA* LÚ^{MEŠ} ^{URU}*Ḫa-i̯a-ša-i̯a aš-šu-lị iš-tar-na te-uk-uš-ša-nu-nu-un* "seni Hattuša'da ve

---

6 Huqqana antlaşmasının A nüshasına ait fotoğraf ve çizimler için bkz. Levha I, II, III ve IV'e.

7 Friedrich 1930: 107: "… einen einfachen (?), (aber) tüchtigen (Mann)". KUB 3.61 nolu, göndereni ve alıcısı belli olmayan Akadca bir mektupta, muhtemelen esir düşen Zuwa adında bir haberci? mektup partneri tarafından aşağılanıyor: Öy. 6 ve Ay. 6. satırlarda, "Zuwa kimdir? O bir köpektir" ifadesi yer alıyor; krş. Hagenbuchner 1989: 455 ve 456. Beckman 1999: 27: "a lowly dog."

8 Terc. için bkz. Friedrich 1930: 107. Kelime kelime: iyi yaptım.

9 Bu kısmı, Puhvel 1984: 480'de, "at Hattusas I have singled you out amongst the men of Hayasa"; Carruba 1988: 69'da "Ich habe dich in Hattuša und unter den Leuten von Hayaša freundlich vorgestellt"; Beckman 1999: 27'de, "In Hattusa I have distinguished you among the men of Hayasa" şeklinde tercümesini yapmışlardır.

10 Kelime kelime: zevcelik için.

Ha̯i̯ašalılar arasında iyilikle (dostça) tanıttım”. Ayrıca KUB 18.2 III 10. satırda da Azzili olarak belgelenmektedir: “^{m}*Ḫu-uq-qa-na-aš* LÚ KUR ^{URU}Azzi”. Carruba (Carruba 1988: 69), Ay. III 81’deki, “Azzi ülkesinden bir kadını, zevce olarak alma” notuna dayanarak, Hayaša’ya Šuppiluliuma tarafından yerleştirildiğini, fakat Azzi’den gelen bir kabile beyi olduğunu belirtmektedir.

Friedrich 1930: 104 vd.’da Huqqana ile ilgili şu açıklamaları yapmaktadır: “Huqqana’nın konumu ve şahsı, tarihi bir girişin eksikliğinden dolayı tam olarak anlaşılamamaktadır; biz, ne onun daha önce hangi konumda Hayaša’da bulunduğunu ne de Šuppiluliuma’nın onu kız kardeşi ile evlendirdikten sonra hangi göreve atadığını biliyoruz. Ben, onu güçlü, fakat halkının soylularına sıkı sıkıya bağlı soy beyi olarak, eski Germen hükümdarı örneğine göre takdim etmek istiyorum.”

Huqqana ile yapılan antlaşmada, Huqqana’dan “kral” olarak bahsedilmez.

Laroche 1966: 71’de, Huqqana için, Hayaša-Azzi kralı ve Šuppiluliuma’nın çağdaşı şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Öy. I 5: 5. satırda “ve sana kız kardeşimi zevce olarak verdim” cümlesi yer almaktadır. Hitit krallarının, vasalleri kendilerine bağlamak için baş vurduğu yöntemlerden biri de, diplomatik evlilik idi, Šattiwaza “CTH 51” (§ 6), Bentešina (§ 5) antlaşmalarında olduğu gibi.

Öy. I

8 *nu-za zi-ik* ^{m}*Ḫu-uq-qa-na-a-aš* ^{D}UTU^{ŠI}*-pát AŠ-ŠUM BE-LU-TIM ša-a-ak*

9 DUMU-*I̯A-i̯a ku-in* ^{D}UTU^{ŠI} *te-mi ku-u-un-u̯a-za ḫu-u-ma-an-za ša-a-ak-du*

10 *na-an-kán iš-tar-na te-ek-ku-uš-ša-mi nu-za zi-ik-ka* ^{m}*Ḫu-uq-qa-na-a-aš*

11 *a-pu-u-un ša-a-a*[*k*]

Tercüme:

8 Ve artık sen Huqqana, sadece majestemi hâkimiyet bakımından tanı!

9 Ben majeste hangi oğlumu söylersem: “Herkes onu tanısın!”

10 Onu (herkesin) ortasında tanıtacağım ve sen Huqqana

11 onu tanı![11]

Öy. I

14 …. *nam-ma-ma-za da-ma-in BE-LAM ku-i-e-ša-aš ku-iš* [ÙKU-*aš*][12]

15 *A-NA* ^{D}UTU^{ŠI} EGIR-*an ar-ḫa le-e ku-in-ki ša-a-ak-ti* ^{D}UTU^{ŠI}-*i*[*n-za-pát*][13]

16 *ša̯-a̯-a̯k pa-aḫ̯-ši-i̯a-an* ^{D}UTU^{ŠI} ....

Tercüme:

14 …. Ayrıca başka bir beyi, [insanı] kim olursa (olsun)

15 majestemin arkasında olan(ı) tanımayacaksın.[14] [Yalnız] majestemi

16 tanı ve onu majeste olarak koru!

Açıklamalar:

Öy. I 8 vd.: 8. satırda, Šuppiluliuma, Huqqana’ya hitaben hakimiyet bakımından kendisini tanımasını istemektedir. 9 vd. satırlarda, Šuppiluliuma’nın oğullarından birini ortada “*ištarna*” (belki imparatorluk büyüklerinin bir toplantısında) takdim ederek, Telipinu anayasasının uygulanışına dair küçük bir örnek görmekteyiz (Korošec 1931: 38).

Öy. I 15 ^{D}UTU^{ŠI}-*in* : Hitit krallarının unvanı olan “majeste(m)” anlamındaki kelimenin Akk. ^{D}*ŠAMŠĪ*’dir. ^{D}UTU^{ŠI}-*in* ise, H. tml. Sg. A. formudur (Friedrich 1952: 300). J. Friedrich (Friedrich 1930: 139), A. Sg. *-mi-in*’in son kısmındaki *–in* ekinin “(güneş)imi” anlamında kullanıldığını açıklamaktadır.

---

11 Beckman 1999: 27: “‘Everyone shall recognize this one,’ and thus distinguish among <his brothers(?)>”.

12 Friedrich 1930: 106 d.not 1: “Tml. II 33’e göre.”

13 Tml. için bkz. Güterbock-Hoffner -van den Hout 2002: 29. Friedrich 1930: 108’de, ^{D}UTU^{ŠI}-*i*[*n-pát*] tamamlaması ile beraber d.not 1’de, “tml. için krş. IV 61 (45) ve I 8” notunu görmekteyiz.

14 Martino-Imparati 2001: 347’de, *ANA* x *appan arḫa eš-* için “to be behind the back of someone” (birinin arkasında olmak) ifadesinin, birine karşı düzenlenen bir suikasti göstermek için mecazi bir biçimde kullanıldığını belirtmektedirler.

Carruba 2002: 145'de şu açıklamaları yapmaktadır: "Genellikle "güneşim" ya da daha modern bir deyişle "(benim) majestem" olarak bilinir. Eski krallığın sonunda Zidanza ve Pilliya arasındaki antlaşmada ilk kez belgelenmiştir (CTH 25, KUB 36.108); I. Arnuwanda dönemine kadar nadir görülür. I. Arnuwanda ile birlikte ^{D}UTU^{ŠI} terimi daha sık kullanılmaya başlanır, daha sonra halefleri de aynı sıklıkta kullanmışlardır. Metinlerde LUGAL.GAL ya da LUGAL(-*uš*) unvanının yerine konur." Carruba 2002: 154'de şöyle devam etmektedir: "Hitit kralının, güneş tanrısı ile eşit görünme zorunlulukları (içlerinde dinsel nitelikler de barındırırlar), insanların birbirleri ve tanrılarla olan ilişkilerine hükmedebilmek içindir. Bu durum olasılıklardan biri olarak görülür. Bir diğer dış etken ise, doğmakta olan yeni devleti, saygın bir unvanla Sargon gibi efsanevî olmuş hükümdarlara ve uzun siyasî, askerî, dinsel geleneklere sahip dönemin eski Orta Doğu devletleri topluluğunun arasına katma gereksinimi olabilir. Ancak bu durumlar, yeni belgeler ve araştırmalarla tekrar incelenebilir."

Korošec 1931: 36 vd.'da, yeni Hatti imparatorluğu zamanında hükümdarların, ^{D}UTU^{ŠI} = "die Sonnengottheit" = "Meine Sonne" ön adını, adlarının önünde majeste ifadesi olarak kullandıklarını; Mısır çıkış kaynaklı bu unvanın, eski Hititçe *tabarnaš*'ın yerine geçtiğini ve güneş unvanının daha ziyade Hitit imparatorunun ölmesine işaret ettiğini, onun tanrılaştığının göstergesi olduğunu belirterek, Hititçe metinlerde genellikle şöyle belgelendiğini açıklamaktadır: DINGIR^{LIM} *–iš kišat* "o tanrı oldu".

ZUSAMMENFASSUNG[15]

Einige Notizen zu den hethitischen Staatsverträgen und zum Huqqana-Vertrag

Unter den Keilschrifttafeln, die in der hethitischen Hauptstadt Hattuša gefunden wurden, gehören die Staatsverträge zu den wichtigsten historischen Quellen, da vor allem sie die politischen Aussenbeziehungen des hethitischen Staates dokumentieren.

Die hethitischen Staatsverträge gehören überwiegend der Grossreichszeit an, in der das Hethiterreich ein dichtes Netz solcher Aussenbeziehungen unterhielt. Die Staatsverträge können in zwei Gruppen eingeteilt werden, nämlich die paritätischen Verträge, die auf dem Prinzip der Gleichrangigkeit beruhen und die zwischen den hethitischen Herrschern und den auswärtigen Herrschern mit demselben Status ("Grosskönig") geschlossen wurden, und die Verträge, die die hethitischen Herrscher mit ihren Vasallen schlossen. Die Vasallenverträge werden aus der Sicht des hethitischen Königs als *rikiltu* ("Vertrag") bezeichnet, aus der Sicht des Vasallen als *māmītu* ("Eid"). Die hethitischen Herrscher übertragen die Verwaltung entfernter Provinzen gern Mitgliedern der Dynastie oder Vertrauenspersonen, deren absolute Loyalität ihnen ebenso wie dem Lande Hatti gehörte. Daher sind die Vasallenverträge der in Hatti bei weitem am meisten verbreitete Staatsvertragstyp.

Durch die "Taten Šuppiluliumaš", die sein Sohn Muršili II. redigieren liess, kennen wir die militärischen Unternehmungen dieses Grosskönigs, welcher viele Jahre den Thron des Hethiterreiches innehatte. Šuppiluliuma hatte sich zunächst die Befriedung Anatoliens als Voraussetzung einer weiteren Expansion zum Ziel gesetzt. In diesem Zusammenhang schloss er einen Vertrag mit Hayaša, einem Land im Nordosten Anatoliens.

Der Text, der traditionell als "Huqqana-Vertrag" bezeichnet wird, enthält zwei Verträge: Der erste ist ein Vertrag, den Šuppiluliuma mit Huqqana abschloss, der zweite ein Vertrag zwischen einem unbekannten König (nach Carruba 1988: 72 handelt es sich um Tuthalija III.) und den Leuten von Hajaša sowie Marija. Der Huqqana-Vertrag kann ganz allgemein als eine Bekundung der Loyalität gegenüber dem hethitischen König in einer Situation innerer und äusserer Bedrohung chrakterisiert werden.

Der vorliegende Aufsatz, der aus der Dissertation der Verfasserin ("Der Hukkana (Huqqana)-Vertrag im Licht neuer Fragmente", Ankara 2005) hervorgegangen ist, behandelt einige im Zusammenhang des Huqqana-Vertrages wichtige Sachverhalte. Ausserdem werden photographische Zusammenschlüsse von Fragmenten des Exemplars A geboten, die sich teils im Museum für Anatolische Kulturen, Ankara, teils im Archäologischen Museum Istanbul befinden und die mit Hilfe des Computers hergestellt wurden.

15 Almanca tercüme için Prof. Dr. Gernot Wilhelm'e teşekkür ederim.

Kaynakça

Beckman, G.
1999 *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta.

Carruba, O.
1988 "Die Hajaša-Verträge Ḫattis", *Fs. H. Otten*, Wiesbaden: 59-75.

2002 "^{D}UTU^{ŠI}", *Anatolia Antica*, *Studi in memoria di Fiorella Imparati*, Tomo I, Firenze: 145-154.

Dinçol, A.
1988 "Hititlerin Devletlerarası Antlaşmaları", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri* (30 Nisan-2 Mayıs 1986), İstanbul: 35-46.

Friedrich, J.
1930 *Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache*, MVAeG 34/1, Leipzig.

1952 *Hethitisches Wörterbuch*, Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter, Heidelberg.

Friedrich, J. – A. Kammenhuber
1984 *Hethitisches Wörterbuch*, *Zweite*, völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte, Heidelberg.

Güterbock, H.G. – H.A. Hoffner – T.P.J. van den Hout
2002 *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Š/1.

Hagenbuchner, A.
1989 *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, Heidelberg.

Klengel, H.
1999 Ges*chichte des hethitischen Reiches*, HdO I 34, Leiden-Boston-Köln.

Korošec, V.
1931 *Hethitische Staatsverträge*, *Ein Beitrag zu ihrer juritischen Wertung*, Leipzig.

1965 "The Cuneiform State Treaties. The Growth of their Substance", *RIDA 3 ser. 12*, 503-504.

1975 "L'evolution des Traités Publics Cunéiformes", *Actes du XXIXe Congrès international des Orientalistes Section organisée par Daniel Arnaud*, Paris: 13-22.

1976 "Die Götteranrufung in den keilschriftlichen Staatsverträgen", *Orientalia* 45: 120-129.

Laroche, E.
1966 *Les Noms des Hittites*, Paris.

de Martino, S. – F. Imparati
2001 "Observations on Hittite International Treaties", StBoT 45, *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie* (Würzburg, 4-8. Oktober 1999); Wiesbaden: 347-363.

Neu, E.
1979 "Zum sprachlichen Alter des Ḫukkana-Vertrages", *ZVS* 93, Göttingen: 64-84.

Otten, H.
1957 "Zwei althethitische Belege zu den Ḫapiru (SA.GAZ)", *ZA* 52, Berlin: 216-223.

Puhvel, J.
1984 Hittite Etymological Dictionary, Berlin . New York. Amsterdam.

Schachermeyr, F.
1929 "Zur staatsrechtlichen Wertung der hethitischen Verträge", *MAOG* 4 (Fs. Meissner): 180-186.

von Schuler, E.
1964 "Staatsverträge und Dokumente hethitischen Rechts", *Historia, Zeitschrift für alte Geschichte-Revue d'historie Ancienne*. *Einzelschriften Heft 7*, *Neuere Hethiterforschung*, Wiesbaden: 34-53.

1965 "Sonderformen hethitischer Staatsverträge", *Anadolu Araştırmaları II* (Helmuth Theodor Bossert'in Hatırasına Armağan), İstanbul: 445-464).

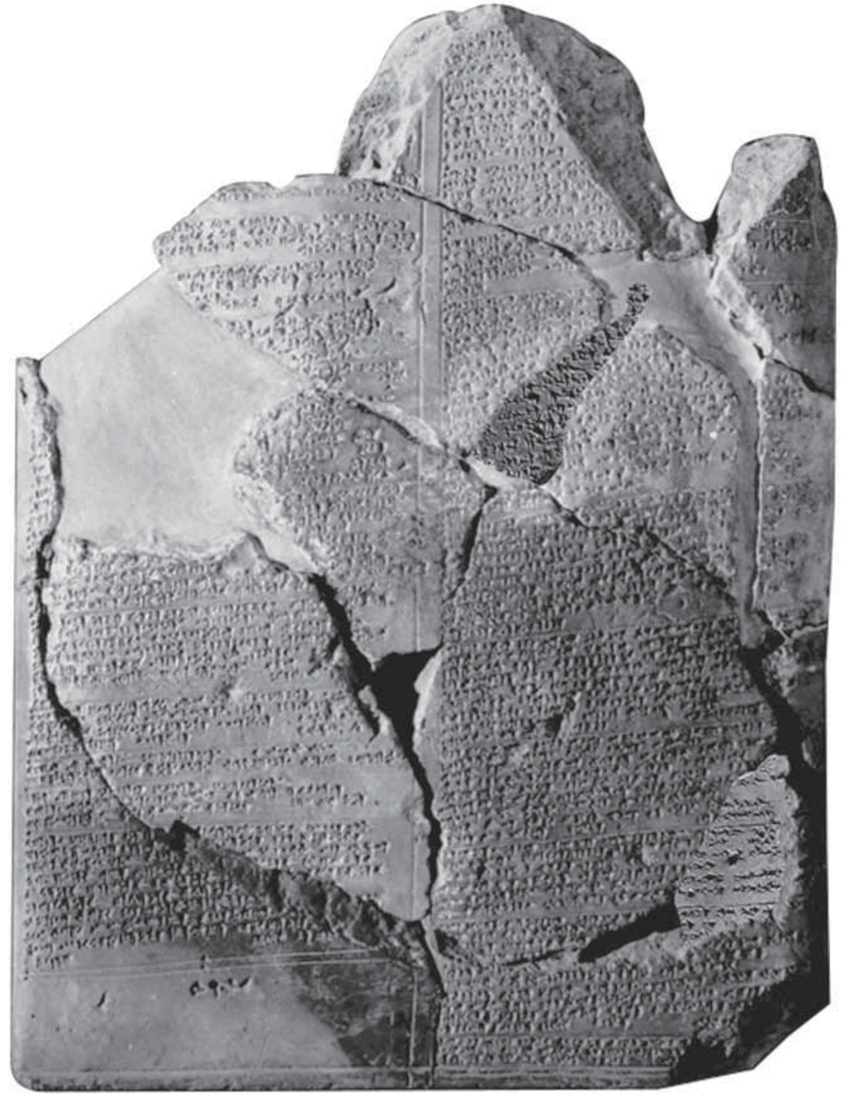
Süel, A.
1985 *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara.

Sürenhagen, D.
1985 *Paritätische Staatsverträge aus hethitischer Sicht*, *zu historischen Aussagen und literarischer Stellung des Textes CTH 379,* Studia Mediterranea 5, Pavia.

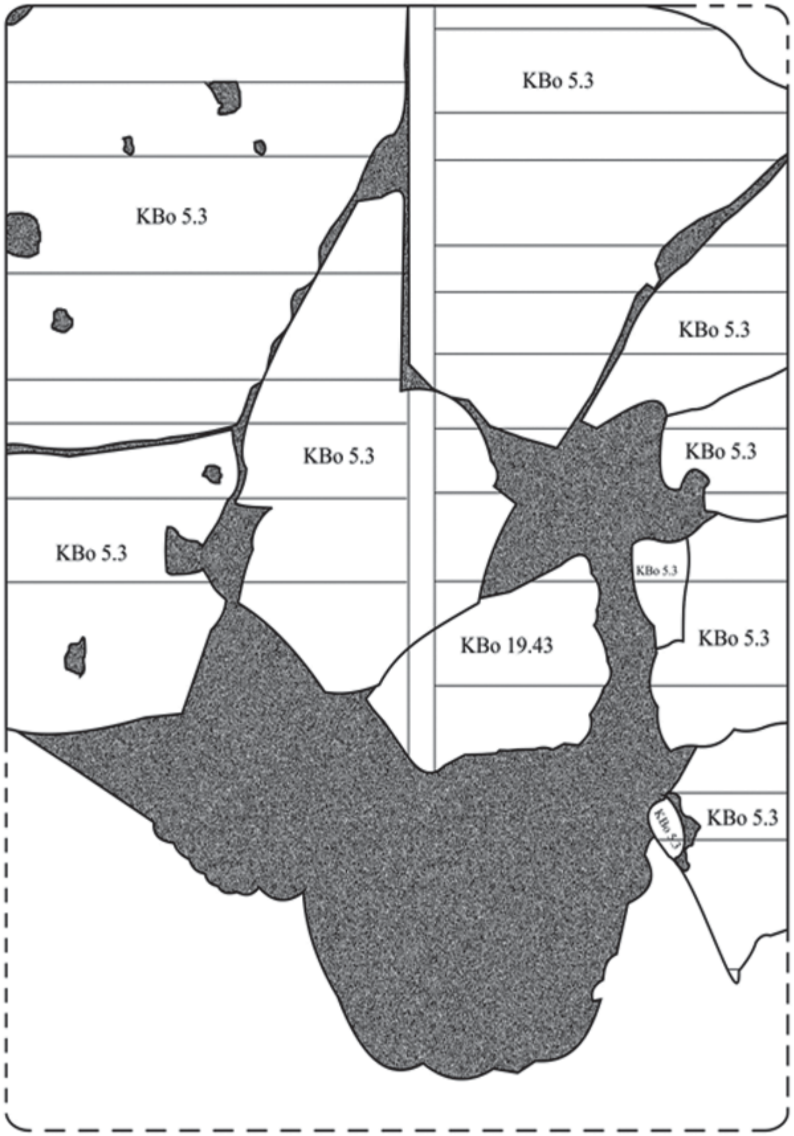
Ünal, A.
2002 *Hititler Devrinde Anadolu I*, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, *Eski Anadolu Uygarlıkları Dizisi*: 7, İstanbul.

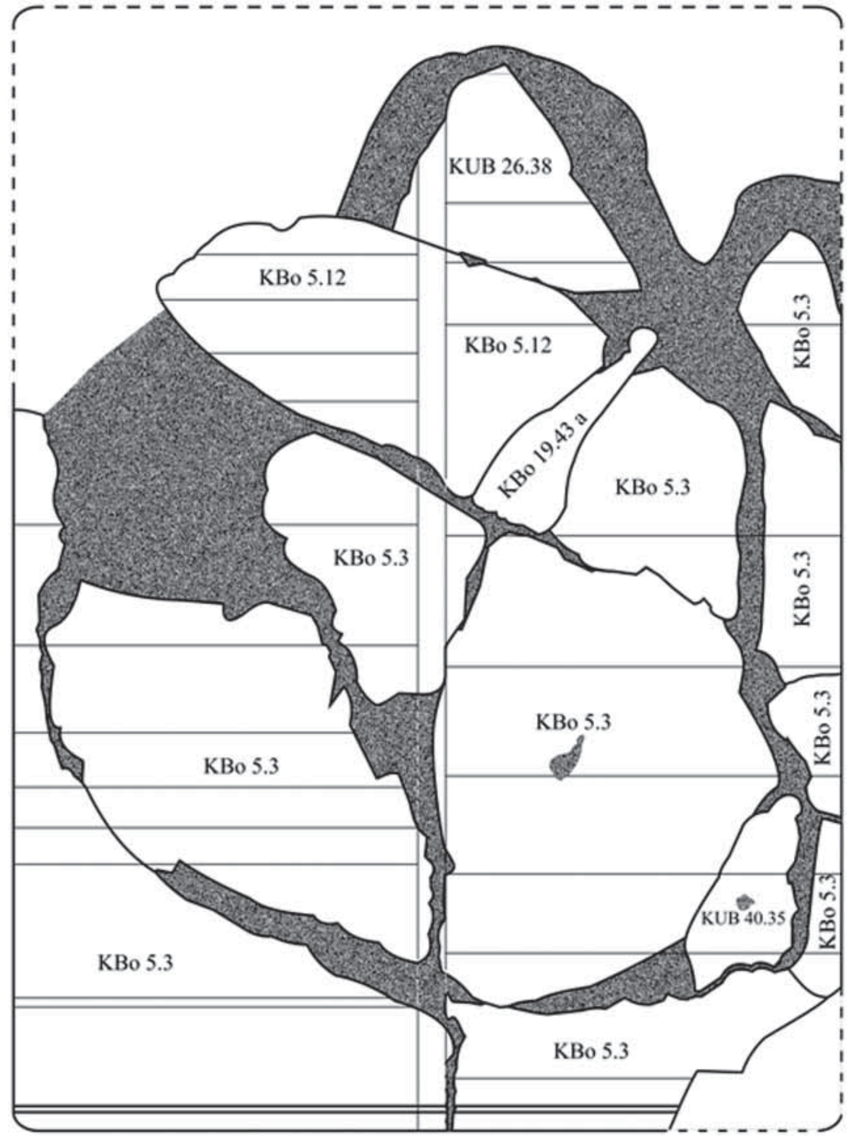
Levha I
Huqqana Antlaşması A Nüshası Öy. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan Huqqana antlaşmasının A nüshasına ait tablete, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan KBo 19.43' de yayınlanan tablet parçasının, fotoğraf üzerinde bilgisayar yardımı ile birleştirilmiş hali.

Levha II
Huqqana Antlaşması A Nüshası Ay. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan Huqqana antlaşmasının A nüshasına ait tablete, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan KBo 19.43 a ve KUB 40.35'de yayınlanan tablet parçalarının, fotoğraf üzerinde bilgisayar yardımı ile birleştirilmiş hali.

Levha III
Huqqana Antlaşması A Nüshası Öy.

Levha IV
Huqqana Antlaşması A Nüshası Ay.